

УДК 159.9.072

ЗМІСТОВНА ТА КОНВЕРГЕНТНА ВАЛІДНІСТЬ WOCQ ДЛЯ СИТУАЦІЙ ЗАГРОЗИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ ЖИТТЮ

Родіна Н.В., д. психол. н., професор
кафедри соціальної і прикладної психології
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті було проведено оцінку змістовної та конвергентної валідності авторських версій опитувальника способів подолання WOCQ. Розкрито зміст кожної шкали як сукупності окремих актів подолання певної спрямованості. Шляхом аналізу кореляцій із параметрами рисункового тесту Е. Вартегга, методу портретних виборів Л. Сонді, методу кольорних виборів М. Люшера, опитувальника ММИЛ встановлено високий рівень конвергентної валідності версій WOCQ. Розроблено інтерпретаційні схеми для оцінки копінг-стратегій в кризових ситуаціях загрози самоактуалізації та загрози життю.

Ключові слова: копінг, WOCQ, змістовна валідність, конвергентна валідність, інтерпретаційні схеми.

В статье была проведена оценка содержательной и конвергентной валидности авторских версий опросника способов совладания WOCQ. Раскрыто содержание каждой шкалы как совокупности отдельных актов преодоления определенной направленности. Путем анализа корреляций с параметрами рисуночного теста Е. Вартегга, метода портретных выборов Л. Сонди, метода цветовых выборов М. Люшера, опросника ММИЛ установлен высокий уровень конвергентной валидности версий WOCQ. Разработаны интерпретационные схемы для оценки копинг-стратегий в кризисных ситуациях угрозы самоактуализации и угрозы жизни.

Ключевые слова: копинг, WOCQ, содержательная валидность, конвергентная валидность, интерпретационные схемы.

Rodina N.V. CONTENT AND CONVERGENT VALIDITY OF WOCQ FOR SITUATIONS OF THREATS TO SELF-ACTUALIZATION AND THREAT TO LIFE

In this paper the content and convergent validity of the Ways of Coping Questionnaire were assessed. The content of each scale as a set of certain direction individual acts of coping was revealed. By analysis of the correlations with parameters of Wartegg drawing test, Szodi test, Lüscher color test, MMPI a high level of convergent validity of WOCQ versions were determined. Interpretive schemes designed to assess coping strategies in self-actualization threat and life threat crisis situations.

Key words: coping, WOCQ, content validity, convergent validity, interpretive schemes.

Постановка проблеми. Сучасна психологія особистості потребує надійних та валідних методик для оцінки здатності індивідів до ефективної поведінки в кризових ситуаціях. Одним із найбільш відомих і популярних тестів для вивчення копінг-стратегій є опитувальник Ways of Coping Questionnaire (WOCQ), який створено Р. Лазарусом і С. Фолкман у парадигмі транзакційної теорії стресу та копіngu [11].

Транзакційна теорія розглядає реципрокні взаємини особистості й середовища, які пов'язані одне з одним і набувають нових значень за допомогою оцінних процесів. Когнітивне оцінювання – це оцінка значення того, що відбувається між особистістю й середовищем, тобто рівня стресовості ситуації. Воно належить до процесів модерації й поділяється на первинне оцінювання (чи має відношення те, що відбувається, до індивіда), вторинне оцінювання (які копінг-механізми має індивід для відповіді на стресову ситуацію) та її переоцінку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після виходу в 2003 році статті

С. Хаїрової [9] опитувальник WOCQ широко застосовується українськими дослідниками для вивчення поведінки подолання. У попередніх дослідженнях на підставі 8-факторної (кризові ситуації загрози самоактуалізації) [5] і 7-факторної (кризові ситуації загрози життю) [6] моделей нами були розроблені нові версії опитувальника WOCQ, які використовувалися як інструмент для визначення поведінки подолання у відповідних ситуаціях. Були створені ключі та тестові норми, виражені в стеновій шкалі.

Нами також розглянуто особистість, що долає, як інтеграцію впорядкованих підсистем, які забезпечують взаємодію індивіда із соціальним середовищем. Психологічну відповідь індивіда на життєву кризу описано як результат взаємодії чотирьох підсистем: «Соціальне середовище», «Несвідоме», «Свідомість» та «Копінг-стратегії». Емпірично верифікувавши концептуальну модель копінг-поведінки, була встановлена висока конструктивна валідність опитувальника WOCQ [7].

Одними з основних видів валідності психодіагностичної методики є змістовна валідність як комплекс відомостей про репрезентативність змісту завдань тесту щодо вимірюваних психологічних властивостей і особливостей та конвергентна валідність як характеристика міри зв'язку між цією та аналогічною, а також уже перевіреною методикою. Проте питання про змістовну та конвергентну валідність розроблених версій методики WOCQ залишаються відкритими. Відповідно, це робить актуальною проблему створення інтерпретаційних схем для оцінки копінг-стратегій у кризових ситуаціях загрози самоактуалізації та загрози життю.

Постановка завдання. Таким чином, метою статті є вивчення змістовної та конвергентної валідності двох версій методики Ways of Coping Questionnaire як психодіагностичного інструменту для оцінки копінг-стратегій у кризових ситуаціях загрози самоактуалізації та загрози життю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення змістовної та конвергентної валідності проводилось на двох вибірках. У дослідженні взяли участь 320 абітурієнтів, які проходили тестування в період складання вступних іспитів у ВНЗ, а також 320 пожежних – співробітників МНС України, які проходили регулярне психодіагностичне обстеження.

Високу змістовну валідність визначають адекватно підібрані завдання (у нашому випадку – твердження), за якими стоїть відповідна психологічна якість. Важливо, щоб завдання розкривали все аспекти психологічної якості. Під час оцінки змістовної валідності ми враховували положення про ієрархічну структуру копінг-поведінки як таку, що складається з трьох рівнів: рівень окремих (поведінкових, когнітивних тощо) актів подолання, рівень копінг-стратегій і рівень типів копіngu [7]. Високу конвергентну валідність підтверджують не тільки зв'язки шкал методик, що перевіряються, з близькими за змістом психологічними показниками, але й відсутність кореляцій там, де, виходячи з гіпотези, значимих зв'язків спостерігатися не повинно. Тому під час її аналізу необхідно перевірити, як буде корелювати тест, що розробляється, із широким колом інших методик. Виходячи із цього, здійснювалося зіставлення тесту Ways of Coping Questionnaire в нашій адаптації з такими психодіагностичними методиками: рисунковим тестом Е. Вартегга [2], методом портретних виборів Л. Сонді [8], методом кольорних виборів М. Люшера [4], опитувальника ММИЛ [1]. Включення проєктивних методик обґрунтоване тим, що копінг-стратегії являють собою «верхів-

ку айсбергу» антикризової поведінки, тоді як несвідоме є онтогенетично первинною базою для цієї поведінки. Вивчення способів подолання в кризових ситуаціях та їхнє зіставлення зі свідомими та несвідомими характеристиками особистості є важливим для точного прогнозування поведінки.

Версія опитувальника для кризових ситуацій загрози самоактуалізації містила 8 шкал: фокусування на позитиві (ФП), прийняття бажаного за дійсне (ПБД), пошук соціальної підтримки (ПСП), самозвинувачення (СЗ), вирішення проблеми (ВП), поведінкова розрядка (ПР), відстороненість (В), аналіз проблеми (АП). Перша з цих шкал – ФП – містила пункти, які описують появу нових поглядів на певні речі, ідей та планів, зміни на краще. Також вони стосуються особистісного зростання, творчого розвитку, перегляду пріоритетів, позитивного мислення тощо.

Шкала ФП виявила статистично значущу кореляцію з реакцією m+ МПВ Л. Сонді ($r=0,143$; $p=0,012$). Це свідчить про несвідому потребу до зчеплення з об'єктом, яке в подоланні реалізується як орієнтація на позитивні моменти кризової ситуації. Окрім об'єктного зчеплення, цю реакцію характеризує й партиципативне зчеплення, про що свідчить коефіцієнт кореляції з реакцією p- ($r=0,116$; $p=0,042$). На думку Л. Сонді, реакція p- відповідає за первинну форму партиципації, що виявляє себе в прагненні відшукувати для несвідомих спонукань, потягів відповідний (генотропний) об'єкт у навколишньому середовищі [8].

Кореляційний аналіз для МКВ М. Люшера виявив єдину статистично значущу кореляцію цієї шкали, а саме з чорним кольором ($r=-0,167$; $p=0,003$). Негативний зв'язок свідчив про те, що індивідами, що фокусуються на позитиві, чорний колір відкидається. Це колір безнадійності – «без світла в кінці тунелю», відчуття життєвого тупика, відмови від перспективи, відхід у небуття, негативізм [3]. Відкидання чорного кольору вказує на бажання бачити перспективу, позитивні аспекти життя. На свідомому рівні це підтверджується й статистично значущими кореляціями шкали ФП зі шкалами D ($r=-0,174$; $p=0,002$), Ma ($r=0,259$; $p=0,000$) та Si ($r=-0,226$; $p=0,000$) опитувальника ММИЛ. Відомо, що така конфігурація шкал є характерною для осіб із постійними гіпертичними станами й означає високий рівень оптимізму, життєлюбства та активності, що в кінцевому підсумку визначає відповідний спосіб дій у кризовій ситуації.

Шкала ФП розуміється як *спроби сформувати позитивний погляд на кризову ситуацію, знайти можливості для особистісного*

зростання та творчого розвитку. Ситуація сприймається не як така, що несе загрозу, а як така, що несе можливість позитивних перетворень. Допускає оптимізм, життєлюбство та активність.

Шкала ПБД була сформована з тверджень, що характеризують реагування на кризові ситуації в мріях та фантазіях, імпульсивні реакції на фрустрацію, небажання приймати кризову ситуацію такою, якою вона є. Кореляція цієї шкали з МПВ М. Люшера була статистично значущою стосовно чорного кольору ($r=-0,124$; $p=0,030$), що також свідчило про бажання бачити, хай і ілюзорну, але перспективу. Також були виявлені статистично значущі кореляції з позиціями стимулів тесту Е. Вартегга в послідовності рисування: стимулом 6 ($r=-0,114$; $p=0,042$) та стимулом 7 ($r=0,116$; $p=0,039$). Отже, це вказує на те, що для використання цієї копінг-стратегії є передумови у вигляді зниження адекватності тестування реальності та раціонального планування, а також у вигляді підвищення емоційної сензитивності.

У підсистемі «Свідомість» ця копінг-стратегія має такі предиктори: шкали F, K та Ma. З першою та останньою шкалою кореляції були позитивним за знаком (відповідно $r=0,168$; $p=0,003$ та $r=0,223$; $p=0,000$), за шкалою K виявлено негативний зв'язок ($r=-0,249$; $p=0,000$). Таким чином, прийняття бажаного за дійсне базується на драматизації існуючої ситуації та свого положення в ній, недостатності функціонування психологічних захисних механізмів (окрім заперечення), примхливості, неадекватної реальності активності.

Інтерпретація шкали ПБД, на нашу думку, може бути такою. *Спроби змінити погляд на реальність шляхом фантазійного відреагування. Місце реальності займають власні уявлення про неї. Ситуація визнається, але ступінь її загрозливості спотворюється.*

Склад шкали ПСП формувалася з пунктів, які описують звернення про допомогу в кризових ситуаціях до родичів, друзів, а також пошук співрозмовників, намагання отримати співчуття та підтримку. Ця шкала виявила статистично значущі кореляції з позитивною та негативною реакціями фактора р МПВ Л. Сонді. Коефіцієнти кореляції та їхня статистична значущість були такими: р+ ($r=-0,154$; $p=0,007$) та р- ($r=0,141$; $p=0,013$). Це свідчить про реалізацію в цій стратегії партисипативних і придушення его-інфляторних тенденцій. Відповідно, це можна інтерпретувати як бажання відмовитись від власних дій і встановити стосунки з відповідними об'єктами. Також звертає на себе увагу статистично значуща кореляція

шкали ПСП з синім кольором МКВ М. Люшера ($r=0,180$; $p=0,002$). Згідно з М. Вігдорчиком поява синього кольору у функції «+» вказує на виразну афіліативну потребу, залежність, субмісивність, гармонійні стосунки із оточенням [3]. З методикою ММИЛ статистично значущих кореляцій зі шкалою ПСП не виявлено.

Шкала ПСП описує спроби знайти інформаційну підтримку, матеріальну й емоційну підтримку. Ситуація сприймається як загрозлива. Поведінка є залежною та пасивною.

Шкала СЗ складалася з тверджень, які характеризують незадоволеність власними відчуттями, викликаними ситуацією, розуміння своєї провини, бажання виправитися та превентивні приготування до негативних наслідків. Вказана шкала статистично значущо корелювала з місцем стимулу 6 у послідовності рисування в тесті Е. Вартегга ($r=-0,167$; $p=0,003$). Подавлення стимульного знаку 6 відбиває в респондентів, які перебувають у кризовій ситуації загрози самореалізації, придушення раціональної регуляції поведінки [2] й адекватного тестування реальності [10].

Також звертає на себе увагу значна кількість статистично значущих кореляцій між цією шкалою й шкалами опитувальника ММИЛ: F ($r=0,181$; $p=0,001$), K ($r=-0,271$; $p=0,000$), D ($r=0,182$; $p=0,001$), Pa ($r=0,164$; $p=0,004$), Pt ($r=0,212$; $p=0,000$), Sc ($r=0,156$; $p=0,006$), Ma ($r=0,238$; $p=0,000$), Si ($r=0,201$; $p=0,000$). Цей широкий спектр параметрів вказує на те, що змістовно ця шкала охоплює ширший поведінковий патерн у кризових ситуаціях, ніж тільки самозвинувачення. На наш погляд, у цьому випадку саме конфліктність із міжособистісним оточенням, труднощі адаптації в мікросередовищі є тим чинником, який призводить до зростання відчуття провини.

Шкала СЗ може бути концептуалізована таким чином. *Ситуація кризи сприймається як загрозлива та призводить до негативно-го сприйняття своїй ролі в ній. Схильність до постійного переосмислення повторних невдач, конфліктність із міжособистісним оточенням.*

Склад шкали ВП сформували пункти, які описують використання власного досвіду вирішення кризових ситуацій, прикладання відповідних зусиль, прийняття рішень та їх дотримання. Статистично значущі кореляції цієї шкали з параметрами МПВ Л. Сонді були достатньо численними – з реакціями hu+ ($r=-0,154$; $p=0,007$), m+ ($r=0,139$; $p=0,015$), d- ($r=0,129$; $p=0,024$), m- ($r=-0,112$; $p=0,049$). Отже, на несвідомому рівні цю копінг-стратегію характеризували

намагання контролювати свої емоційні прояви, сконцентрувати свою увагу, адже реакція $hy+$ свідчить про активність істероїдного радикалу, а векторна картина $d-m+$ – про прихильність ідеї й фіксації на ній. Статистично значуща кореляція зі шкалою Pd ($r=-0,114$; $p=0,046$) вказувала на те, що копінг-стратегія вирішення проблеми базується на притисненні Ід, вмінні контролювати власні імпульси, здатності сприйняти існуючу систему установок, стосунків і соціальних ролей.

Нами таким чином був розкритий зміст цієї шкали. *Зусилля, що вживаються індивідом для пошуку рішення важкої ситуації, послідовно використовуючи накопичений досвід і протидіючи труднощам. Ситуація не оцінюється як виключно негативна, але на ній фіксується увага. Стратегія супроводжується ефективним самоконтролем.*

У шкалі PR містилися твердження, які характеризують спонтанні емоційні реакції на кризову ситуацію, різкі висловлювання, протестні дії. Також вони стосуються прийняття ризику та самостійних дій. Ця шкала виявила статистично значущі кореляції лише з параметрами підсистеми «Свідомість», а саме з такими шкалами опитувальника ММИЛ: F ($r=0,160$; $p=0,001$), K ($r=-0,203$; $p=0,000$), Pa ($r=0,123$; $p=0,032$), Si ($r=-0,129$; $p=0,024$). Таким чином, стратегія поведінки в кризових ситуаціях, що реалізується у вигляді спонтанних поведінкових реакцій, має певні передумови у вигляді прихованих антисоціальних тенденцій, послабленого емоційного контролю, зниженої здатності навчатися на власних помилках (особливо в міжособистісних стосунках).

Інтерпретувати цю шкалу слід таким чином. *Гостре сприйняття загрози призводить до спонтанних емоційно-насичених реакцій на кризову ситуацію. Може виявлятися у вигляді імпульсивних рішень, протестних дій, міжособистісної конфронтації. Стратегія є короткотерміновою й супроводжується відхідливістю.*

Шкала B була сформована пунктами, які описують самоусунення від кризової ситуації, намагання приховати почуття, знизити значущість ситуації. Для цієї шкали кореляти виявлені лише на свідомому рівні. Статистично значущі коефіцієнти зі шкалами методики ММИЛ були такими: D ($r=0,141$; $p=0,013$), Mf ($r=0,127$; $p=0,026$), Pa ($r=0,154$; $p=0,007$), Sc ($r=0,137$; $p=0,016$), Si ($r=0,161$; $p=0,005$). Відповідно, можна розглянути два патерни, які визначають уникання стресових ситуації шляхом відстороненості від них.

Як вказують Ф. Березін зі співавторами [1], поєднання піків профілю за шостою й

другою шкалами відображає виразну дисгармонійність, оскільки виявляє одночасне існування депресивних тенденцій (за яких висока симбіотичність призводить до блокади гетероагресивності) і афективної ригідності (за якою механізм переносу провини передбачає реалізацію гетероагресивних тенденцій). Такий профіль розвивається або під час виникнення афективно насичених концепцій у початково субдепресивних особистостей, або в тих випадках, коли вихідна афективна ригідність і відчуття ворожості оточуючих призводять до відчуття розриву міжособистісних зв'язків, що супроводжується тривогою і (або) депресивними реакціями. З іншого боку, поєднання піків за п'ятою, восьмою та нулевою шкалами свідчить про істотне обмеження сфери контактів, нездатність до ефективного спілкування, небажання бути кимось зрозумілим, труднощі в гендерній адаптації. У будь-якому з названих випадків виразне обмеження контактів у повсякденному житті супроводжується бажанням відсторонитися від проблем у кризових ситуаціях.

Копінг-стратегія відстороненості розуміється нами як *спроба відокремити себе від ситуації, звести до мінімуму її значущість. Супроводжується обмеженням контактів.*

Остання шкала цієї версії опитувальника AP складалась із тверджень які описують спробу піддати аналізу кризову ситуацію, з'ясувати для себе її основні характеристики. Також ці твердження стосувались намагань не поспішати та зосередитися на цих діях. Ця шкала опитувальника $WOCQ$ виявила статистично значущі кореляції з параметрами MPB Л. Сонді: $hy+$ ($r=-0,148$; $p=0,009$), $h-$ ($r=-0,200$; $p=0,000$). Отже, нездатність долати кризову ситуацію шляхом аналізу проблем, характерна для індивідів, яких характеризують факторні реакції $h-hy+$, що свідчить про інфантильність, яка виставляється напоказ. Відповідно, шкала AP , на нашу думку, базується на особистісній зрілості.

На свідомому рівні (з параметрами методики ММИЛ) кореляції були такі: F ($r=-0,122$; $p=0,015$), D ($r=-0,124$; $p=0,029$), Pd ($r=-0,134$; $p=0,019$), Pt ($r=-0,207$; $p=0,000$), Sc ($r=-0,168$; $p=0,003$), Si ($r=-0,163$; $p=0,004$). Таким чином, для реалізації особистісно зрілої копінг-стратегії аналізу проблеми є важливим придушення негативних емоційних станів, контроль над імпульсами, здатність вибудовувати ефективні міжособистісні стосунки.

Інтерпретація шкали AP наведена нижче. *Зусилля з раціонального аналізу важкої ситуації пов'язані зі створенням плану її вирішення. Особистісна зрілість. Передбачає*

активну когнітивну діяльність із формування та оцінки конкуруючих шляхів вирішення проблеми. Ситуація оцінюється як когнітивна задача.

Версія опитувальника для кризових ситуацій загрози життю містила 7 шкал: вирішення проблеми (ВП), відхід до суб'єктивного світу (ВСС), аналіз проблеми (АП), самоконтроль (СК), очікування на допомогу (ОД), ігнорування проблеми (ІП), прийняття проблеми – відмовлення від рішень (ППВР). Перша шкала містила твердження, які описують активні дії в подоланні кризових ситуацій, використання власного досвіду. Ця поведінка супроводжується відчуттям власної компетентності. Статистично значущі кореляції ця шкала виявила з реакцією m+ МПВ Л. Сонді ($r=0,137$; $p=0,014$), що свідчить про здатність до фіксації на певних об'єктах середовища, концентрації уваги, як підґрунтя для реалізації цієї копінг-стратегії. Ці тенденції підтверджуються й на свідомому рівні, де зафіксовані статистично значущі кореляції з наступними шкалами опитувальника ММИЛ: Ну ($r=-0,174$; $p=0,002$) та Ма ($r=0,123$; $p=0,028$). Ця конфігурація шкал свідчить про намагання послідовно реалізувати свої плани та намагання в поведінці, і, як можна припустити, зокрема в кризових ситуаціях.

Шкала ВП розуміється як зусилля, що вживаються індивідом для пошуку рішення важкої ситуації, послідовно використовуючи накопичений досвід і протидіючи труднощам. Ситуація не оцінюється як виключно негативна, але на ній фіксується увага. Стратегія супроводжується почуттям власної компетентності.

Шкала ВСС була сформована з пунктів, які характеризують фантазування про можливе вирішення кризової ситуації, прийняття бажаного за дійсне, самоаналіз та самозаглиблення. Під час аналізу підсистеми «Несвідоме» виявлено, що ця шкала має статистично значущі кореляційні зв'язки з реакціями МПВ Л. Сонді s+ ($r=0,154$; $p=0,006$), s- ($r=-0,173$; $p=0,002$) та e- ($r=0,130$; $p=0,020$). Із цього постає, що звернення індивіду до власного суб'єктивного світу пов'язане з високим рівнем неусвідомленої агресії, яка не знаходить адекватної каналізації в зовнішньому середовищі. Отже, фантазії, про які йшлося вище, мають агресивне забарвлення. З тестом Е. Вартегга виявлена єдина статистично значуща кореляція – з місцем 6-го стимулу в послідовності рисування ($r=-0,155$; $p=0,005$). Це можна інтерпретувати як слабкий зв'язок із реальністю.

На свідомому рівні зафіксовані статистично значущі коефіцієнти кореляції з на-

ступними шкалами опитувальника ММИЛ: L ($r=-0,204$; $p=0,030$), K ($r=-0,247$; $p=0,000$), Ну ($r=-0,146$; $p=0,009$), Ра ($r=0,122$; $p=0,000$), Si ($r=0,236$; $p=0,000$). Сполучення контрольних шкал свідчить про неконформність, відчуття ворожості навколишнього середовища, дезінтеграція функціонування захисних механізмів, низька здатність до адекватного й конструктивного розв'язання конфліктів, що виникають. Тоді як сполучення вказаних основних шкал вказує на своєрідність інтересів та ієрархії цінностей, суб'єктивізм, труднощі соціальної адаптації. Всі ці особистісні патерни в комплексі призводять до відходу до суб'єктивного світу в кризових ситуаціях.

Нами таким чином був розкритий зміст цієї шкали. *Спроби вирішити важку ситуацію шляхом фантазування, прийняття бажаного за дійсне, проєкції своїх дій в уявне майбутнє. Передбачає самоаналіз, занурення в себе, відхід від реальності. Ситуація розцінюється як загрозна внутрішньої цілісності, що може викликати агресію.*

За шкалою АП стояли твердження, які описують спроби проаналізувати кризову ситуацію, прояснити її, побачити її позитивні сторони та корисні моменти. Також ці твердження стосувались намагань скласти план дій та зосередитися на цих діях. Ця шкала опитувальника WOCQ виявила статистично значущу кореляцію з параметрами МПВ Л. Сонді: m+ ($r=0,141$; $p=0,012$). Як вказувалося нами вище, ця реакція свідчить про здатність фіксувати увагу, що є необхідною передумовою для аналізу кризової ситуації. Також звертає на себе увагу статистично значуща кореляція шкали АП із сірим кольором МКВ М. Люшеру ($r=0,189$; $p=0,001$). Як зазначає М. Вігдорчик [3], з'являючись на перших позиціях, сірий колір вказує на процеси компенсації. Сірий колір стоїть на першій позиції, вказує на спробу піти від обставин, побудувати між собою й навколишнім світом своєрідну «стіну». Тобто це можна розуміти як ознаку когнітивної, а не поведінкової взаємодії з кризовою ситуацією.

На свідомому рівні (з параметрами методики ММИЛ) кореляції були такі: Hs ($r=-0,111$; $p=0,048$), D ($r=-0,156$; $p=0,005$), Ну ($r=-0,325$; $p=0,000$), Pd ($r=-0,113$; $p=0,044$), Sc ($r=-0,126$; $p=0,025$). Таким чином, для реалізації копінг-стратегії аналізу проблеми є важливим низький рівень як невротичних тенденцій, так і певних психотичних тенденцій.

Таким чином, інтерпретувати цю шкалу слід таким чином. *Зусилля з раціонального аналізу важкої ситуації, пов'язані зі створенням плану її вирішення. Фокусування уваги*

на проблемі. Передбачає активну когнітивну діяльність з формування та оцінки конкуруючих шляхів вирішення проблеми. Ситуація оцінюється як когнітивне завдання.

Склад шкали СК формували пункти, які характеризують бажання зберігати об'єктивність у кризовій ситуації, йти на компромісні рішення, самозаспокоєння та бажання приховати свої почуття. Ця шкала виявила статистично значущу кореляцію з реакцією d- МПВ Л. Сонді ($r=0,117$; $p=0,037$). Це свідчить про несвідому потребу контролювати все, що має для особистості будь-яку цінність.

Статистично значущі кореляції зі шкалами Pd ($r=-0,333$; $p=0,046$) та Hy ($r=-0,212$; $p=0,046$) вказували на те, що для ефективного самоконтролю в кризових ситуаціях загрози життю особистість мусить придушувати протестну активність, егоцентричність у поведінці, нездатність і небажання рахуватися з інтересами оточуючих, екстрапунітивність реакцій на фрустрацію.

Зміст шкали СК можна сформулювати таким чином. *Зусилля, пов'язані з регуляцією власного емоційного стану, викликаного важкою ситуацією. Емоції й почуття ховаються, придушуються, робляться спроби від них дистанціюватися. Ситуація сприймається як така, що викликає емоційні реакції.*

Шкала ОД була створена за участю тверджень, які описують звернення до людей та вищих сил із проханням допомоги в кризовій ситуації, подіяти на її розвиток. Також це стосується бажання знайти співчуття та поділитись переживаннями. Статистично значущі кореляції цієї шкали з параметрами МПВ Л. Сонді були такими: з реакціями d+ ($r=-0,153$; $p=0,006$), m+ ($r=0,128$; $p=0,022$). Як відомо, векторна картина d-m+ розуміється як вихідна точка у сфері контакту, що реалізується у вигляді фіксації на об'єкті переносу екзистенційної сили. Саме від таких об'єктів очікується допомога в кризових ситуаціях загрози життю [8].

Кореляційний аналіз для МКВ М. Люшера виявив дві статистично значущі кореляції цієї шкали, а саме із жовтим ($r=0,122$; $p=0,029$) та чорним кольорами ($r=-0,163$; $p=0,003$). Це свідчить про прагнення уникнути обмежень, які перешкоджають свободі й підвищенню престижу індивіду. Таким чином, на несвідомому рівні копінг-стратегія очікування на допомогу пов'язана з фрустрованими потребами у вільній самореалізації та соціальному статусі.

Статистично значущі коефіцієнти зі шкалами методики ММИЛ були такими: K ($r=-0,258$; $p=0,000$), Mf ($r=0,141$; $p=0,012$), Si ($r=0,164$; $p=0,003$). Це поєднання параметрів вказує, що копінг-стратегія очі-

кування на допомогу є більш виразною в осіб, які мають проблеми, як у адаптації в міжособистісному середовищі, так і в прийнятті своєї гендерної ролі.

Зміст цієї шкали викладено нижче. *Прагнення отримати допомогу від міжособистісного оточення. Зусилля спрямовані на інформування оточуючих про те, що індивід опинився у важкій життєвій ситуації. Ситуація оцінюється як загрозна. Фрустровані потреби у вільній самореалізації та соціальному статусі.*

У шкалі ІП містилися твердження, які характеризують небажання приймати кризову ситуацію такою, якою вона є, знецінення ситуації та дії на власний розсуд. Статистично значущі кореляції цієї шкали з параметрами МПВ Л. Сонді були такими: з реакціями hy+ ($r=0,227$; $p=0,000$), p+ ($r=-0,124$; $p=0,022$). Оскільки копінг-стратегія ігнорування проблеми співвідноситься з поєднанням істероїдного та параноїдного радикалів, можна зробити висновок, що для таких індивідів характерним є гіпертрофоване самолюбство, відчуття власної винятковості, зайва впевненість у власних силах. Це й сприяє тому, що проблемна ситуація ігнорується.

З тестом Е. Вартегга виявлена одна статистично значуща кореляція з місцем 8-го стимулу в послідовності рисування ($r=-0,115$; $p=0,039$). Це можна інтерпретувати як зниження сензитивності у відношенні до навколишнього середовища та внутрішніх стимулів. Також звертає на себе увагу статистично значуща кореляція шкали ІП із червоним кольором МКВ М. Люшера ($r=0,135$; $p=0,016$), яка дає можливість розглянути цю копінг-стратегію як спонтанну реакцію на виникнення кризової ситуації.

У підсистемі «Свідомість» копінг-стратегія ігнорування проблеми має такі кореляції зі шкалами D ($r=-0,119$; $p=0,034$) та Pt ($r=-0,135$; $p=0,016$) опитувальника ММИЛ. Відповідно, зниження значень за цими шкалами свідчить про низький рівень функціонування психологічного захисного механізму заперечення, що призводить до зниженого настрою, тривоги, відчуття малоцінності тощо. Очевидно, що індивіди, у яких заперечення не є активним захисним механізмом, не схильні ігнорувати кризову ситуацію, а навпаки, сприймають її як виразну загрозу.

Відповідно, інтерпретувати цю шкалу можна таким чином. *Свідоме й несвідоме неприйняття реальної ситуації, небажання визнати її існування або зниження її значущості. Ситуація не оцінюється як справжня, реалістична. Можливо активним є захисний механізм заперечення. Зайва впевненість у власних силах.*

І наостанок, шкала ППВР складалася з пунктів, які описують прийняття кризової ситуації такою, як вона є, емоційне реагування на неї. Проте ці твердження також стосуються «застрягання» в цій ситуації без подальших дій: пасивне очікування змін із часом, приготування до негативних наслідків чи бажання відволіктися від ситуації.

Статистично значущі кореляції цієї шкали з параметрами МПВ Л. Сонді були досить різноманітними: з реакціями $h+$ ($r=-0,121$; $p=0,006$), $s+$ ($r=0,183$; $p=0,001$), $hy+$ ($r=0,125$; $p=0,025$), $h-$ ($r=0,135$; $p=0,016$), $k-$ ($r=-0,121$; $p=0,030$), $m-$ ($r=0,175$; $p=0,002$). Вказані кореляції можна більш коротко записати у вигляді поєднання факторних реакцій $h-s+hy+k+m-$, для якого провідною ознакою є нарцисизм. Саме нарцистична замкненість у своєму ego дає можливість індивіду відчувати кризову ситуацію, але блокує реакції на неї. Виявлено статистично значущі коефіцієнти кореляції шкали ППВР зі шкалами методики ММИЛ: K ($r=-0,201$; $p=0,000$), Hs ($r=0,141$; $p=0,012$), Pd ($r=0,159$; $p=0,004$), Si ($r=0,186$; $p=0,000$). Отримані дані можна інтерпретувати таким чином: обмеженість соціальних контактів, відчуття невпевненості в собі, заблокованість поведінкових реакцій. Це також кореспондує з нашими уявленнями про сутність копінг-стратегії прийняття проблеми – відмовлення від рішень.

Зміст цієї шкали формулюється таким чином. *Уникання важкої ситуації, для якого ключовим є визнання важливості ситуації, але відмова від будь-яких дій щодо її вирішення. Ситуація розцінюється як така, що несе потенційну загрозу, однак не вимагає негайних дій. Поведінкові реакції блокуються, а соціальні контакти обмежуються.*

Висновки. Отже, у процесі перевірки змістовної валідності проаналізовано зміст кожної шкали як сукупності окремих актів подолання певної спрямованості. Конвергентна валідність розглянутих версій WOCQ підтверджується статистично значущими

кореляціями із широким спектром параметрів свідомого та несвідомого рівня особистості. Для кожної шкали сформульовано основні характеристики відповідних копінг-стратегій, що може використовуватись для побудови інтерпретації за методикою WOCQ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березин Ф. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Березин. – Л. : Наука, 1988. – 270 с.
2. Вартегг Э. Уровневая диагностика личности. Рисуночный тест Вартегга / Э. Вартегг ; пер. В. Калиненко. – М. : Смысл, 2006. – 239 с.
3. Вигдорчик М. Психоаналитические подходы к интерпретации цветового теста Люшера / М. Вигдорчик. – О. : Институт медицины транспорта, 1998. – 45 с.
4. Люшер М. Оценка личности посредством выбора цвета. Цветовой личностный тест : [практическое пособие] / М. Люшер; пер. В. Драгунский. – Минск : Харвест, 1999. – 448 с.
5. Родіна Н. Опитувальник WOCQ в адаптації С.І. Хаїрової. Психометричний аналіз і альтернативна факторна модель / Н. Родіна // Актуальні проблеми психології. – 2010. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. 2. – С. 340–350.
6. Родіна Н. Психометричний аналіз і стандартизація опитувальника WOCQ для вивчення долаючої поведінки в умовах екстремального стресу / Н. Родіна // Вісник Одеського національного університету. – 2009. – № 15(11). – С. 137–147.
7. Родіна Н. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання : дис. ... докт. психол. наук : спец. 19.00.01 / Н. Родіна ; КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – 504 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/4098>.
8. Сонди Л. Учебник экспериментальной диагностики влечений / Л. Сонди. – М. : Когито-центр, 2005. – 557 с.
9. Хаирова С. К созданию адаптированного варианта методики WOCQ / С. Хаирова // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 1. – С. 9–16.
10. Crisi A. Manuale del Test di Wartegg / A. Crisi. – Roma : Ma.Gi, 2007. – 365 p.
11. Lazarus R. Stress, appraisal and coping / R. Lazarus, S. Folkman. – N.Y. : Springer, 1984. – 444 p.